

EUSKALTZAINDIAREN EKOIZPEN ZIENTIFIKOA INGUMA-N: EUSKAL KOMUNITATE ZIENTIFIKOAREN DATU-BASEAREN AURKEZPENA EUSKALTZAINDIAN (*)

Bilbo, Euskaltzaindiaren egoitzan, 2004-VI-11

*Karmele Artetxe Sánchez
Inguma datu-basearen dokumentazio arduraduna (1)*

SARRERA

Udako Euskal Unibertsitateak (www.ueu.org) eta Euskaltzaindiak (www.euskaltzaindia.net) 2003ko abenduan hitzarmena sinatu zuten Euskal Komunitate Zientifikoaren datu-basean (Inguma, www.inguma.org) lankidetzan aritzeko. Bost urteko iraupena izango duen lankidetzaren lehenengo emaitzak Euskaltzaindiaren egoitzan aurkeztu ziren 2004ko ekainaren 11n. Aurkezpen ekitaldian parte hartu zuten hurrenez hurren: Henrike Knörr, Euskaltzaindiko buruordeak, Aitzpea Leizaola, UEUko zuzendariak, Gotzon Lobera, Bizkaiko Foru Aldundiko Euskararen Sustapenerako Zuzendari Nagusiak, eta azkenik artikulua honen egileak (2).

Bi erakundeen artean adostutako lankidetzaren hitzarmen honen helburuak bi dira: alde batetik, Euskaltzaindian euskaraz sortu, argitaratu eta zabaltzen denaren gaineko oinarritzko informazioa Inguma datu-basean sartzea (Jardu-

---

(*) Xabierri, Miarretzetik Lizarraraino izan zara bidelagun.

(1) Euskal Komunitate Zientifikoaren datu-basea ez da pertsona bakar baten lana, erakunde baten eta pertsona askoren ekarpenari esker bihurtu da gaur egun dena, alegia erreferentziazko informazio iturri funtsezkoa komunitate unibertsitatearioarentzat. Inguma-n urte osoan batzorde oso bat dabil lanean: Pruden Gartzia (Azkuete Biblioteka Zuzendaria, Historian Doktorea eta UEUko kidea) eta Iñaki Alegria (UPV/EHUko irakaslea eta Informatikan Doktorea). Proiektuaren arrakasta, bakoitzaren bikaintasunean oinarritzen da.

(2) Eguerdian egindako aurkezpen honetan lankideak eta lagunak izan ziren, baina entzuleen artean bereziki aipatu nahiko nuke X. Isasi, UEUko zuzendari ohia eta laguna. Berak egitasmo honetan zein UEUko besteetan ere arloko arduradunekin hitz egiteko eta desadostasunak bideratzeko izan duen gaitasuna eskertu nahi diot.

naldiak, hitzaldiak, ikerketa-lanak, baita kaleratutako liburu zein artikuluen oinarritzko erreferentziak ere). Bestetik, unibertsitate mailan euskaraz diharduten irakasle, ikertzaile, sortzaile eta oro har, emaile guztiak harremanetan jartzea, bereziki, unibertsitate mailako jakintza-arlo bakoitzean euskararen normaltuntza sustatzeko.

Ekaineko aurkezpenean lehenengo helburua bete da. Hau da, hilabete hauetan hitzarmenaren babesean lanean aritu dira bi erakundeak Akademiaren ahozko zein idatzizko dokumentuak Inguma datu-basean katalogatuz. Horretarako funtsezkoa izan da Azkue Bibliotekak eman digun euskarria eta laguntza, hile hauetan Inguma datu-basea osatzeko Bibliotekako fondoak eta katalogoa (ABK, www.euskaltzaindia.net/azkue) oinarritzko lan tresnak izan baitira. Aipamen berezia merezi dute Bibliotekan lankide –eta ez langileak– izan ditudan Kristina Arana, Nerea Altuna zein Josune Olabarria. Bukatzeko, Azkue Bibliotekak bilgune izateko duen gaitasun zirraragarria aipatzea geratzen zait. Bertan, kontsulta-gelan Euskal Komunitate Zientifikoan parte hartzen duten hainbeste pertsona ezagutzeko aukera izan dut. Batzuk doktorego-tesiaren defentsa prestatzen ari ziren eta beste batzuk beren hurrengo artikulurako materiala lantzen; eta konturatu orduko argitaratuta aurkitzen nuen. Beraz, bihoakio, nire begirunerik handiena Azkue Bibliotekari.

INGUMA DATU-BASEA: EGITASMOAREN AZALPENA

Zer da Inguma datu-basea? Inguma Bizkaiko Foru Aldundiaren laguntzaz Udako Euskal Unibertsitateak sortutako Euskal Komunitate Zientifikoaren Datu-Basea da. Gure definizio kanonikoak honela dio: Zientzia eta jakintza-alor bakoitzean euskaraz ahoz edo idatziz ekoitzi denari buruzko oinarritzko informazioa eskaintzen duen datu-basea da. Hau da, Inguma, unibertsitate mailako euskarazko produkzio zientifikoa eta beren egileak biltzen dituen datu-basea da. Bertan euskaraz zer egin den eta nor egin duen azaltzen duen oinarritzko erreferentzia jasotzen da. Beraz, baldintza zehatz batzuk betetzen dituzten dokumentuak soilik katalogatu dira: batetik, unibertsitate mailakoak dokumentuak izan behar dira, eta bestetik, azken hogeita hamar urteotan ekoitzi izan behar dute, hots, euskara batuaren oinarritzko arau ortografiko-gramatikalak finkatzen hasi zirenetik. Suertatu da, Euskara batuaren garapena eta finkapena azken bi euskalbururekin egin dela, Luis Villasante eta Jean Haritschelhar-ekin (3) alegia. Villasante, 1970. urtean Euskaltzainburu izendatu zuten, kargu horretan 1988. urtera arte aritu zen, eta

---

(3) Aurretik Euskaltzainburu izan ziren: R. M. Azkue Aberasturi (1919-1951), I. Etxaide de Lizasoain (1952-1962), J. Mª Lojendio Irure (1963-1964) eta J. M. Lekuona (1966-1970). Euskaltzainburu zein Euskaltzaindiari buruz gehiago jakin nahi izanez gero ikus: *Euskaltzaindiaren historia laburra*, Euskaltzaindia, Bilbo, 1984; edo ikus Euskaltzaindiaren 1984. urteko *Oroitidazkia*.

geroztik Haritschelhar-ek betetzen du kargua. Beraz, esan daiteke, Villasante eta Haritschelhar jaunak euskaltzainburu direnetik euskaraz eta unibertsitatea mailan ekotzi diren dokumentuak Inguma datu-basean daudela. Honekin guztiarekin erakutsi nahi da Euskaltzaindia, hemen aurkezten den egitasmo honetan, mugarri berezia dela, bai muga kronologikoei dagokienez, eta baita maila zientifikoan ere.

Inguma-ren helburu nagusia euskal produkzio akademikoaren berri ematea da. Hortaz, ez da bibliografia nazional bat, eta ez da dokumentu bakoitzaren deskribapen edota baloraziorik egiten (euskararen kalitateaz, adibidez), Inguma euskarazko produktu guztiak eta egile euskaldunak ezagutarazteko tresna azkar eta eraginkorra izateko asmoz sortu baita. Hori dela-eta, unibertsitate mailako euskarazko produkzioa bere osotasunean jaso da mota desberdinetako produktuak kontuan hartuz: ahozkoak (hauen barnean, hitzaldiak, ikastaroak, irakasgaiak), idatzizkoak (hots, liburuak, artikulua, hitzaurreak, liburu-aipamenak) baita bestelako izaera duten doktorego-tesiak zein ikerkuntza-proiektuak ere.

Euskal kulturgintzaren ezaugarri garrantzitsuenetako bat, ia-ia gaur egun arte iraun duena gainera, produkzioaren ahozkotasuna izan da. Hainbat faktoreen eraginaz gertatu izan da hau: euskara oraindik guztiz normalizatu gabe izatea, pertsonen euskarazko alfabetatze maila urria, komunitate zientifiko euskalduna osatzen duten kideak gutxi izatea eta elkarrengandik gaur egun daudena baino sakabanatuago izatea,... Beraz, testuinguru honetan euskal kulturgintzan parte hartzen zutenentzat errazagoa zen ikastaro eta hitzaldiak antolatzea, argitalpen mardul bat egitea baino. Idatziaren formalitate eta ahozkoaren informalitatearen arteko amildegian, hasiera batean behintzat euskarazko ahozko ekoizpenak gailendu ziren. Honela zenbait faktoreen konkurrentziaren eraginez sortutako hasierako egoera agrafoa gaindituz joan bada ere, hainbat jakintza-arlotan ez da aipatutako jauzi kualitatiboa eman, eta ahozkoak oinarrizko ekoizpen euskarria izaten jarraitzen du.

* * *

Inguma datu-basea 2000. urtean martxan jarri zen Euskal Komunitate Zientifikoaren osatzen duten pertsona zein dokumentuen sakabanaketa egoerari aurre egiteko. Izan ere, unibertsitario euskaldunek bizi duten egoeraren ezaugarri nabarmenena da sakabanatuta daudela. Ohikoa da pentsatzea unibertsitate mailako prestakuntza duten pertsonak, hain zuzen ere, unibertsitatearen bitartez nukleatzen direla. Hein handi batez hori horrela da, eta ezin uka daiteke unibertsitatea EKZaren bilgune garrantzitsua dela. Baina beste gune eta esparru askotan ere unibertsitate mailako prestakuntza duten pertsona euskaldunak badirela aitortu behar da, adibidez, goi mailako ikerketa zentroetan, institutuetan, abokatu bulegoetan, ospitaletan, etabar. Eta beraien artean ez da komunikaziorik ez dutelako elkar ezagutzen.

Euskal Komunitate Zientifikoak duen beste ezaugarri nabarmen bat da, salbuespenak salbuespen, euskarazko produkzio zientifikoaren gaineko erreferentzialtasun eza. Euskaldun matematikari, zoologo, geografo edo filosofo batek, euskaraz beren jakintza arloaren inguruan idatzita duena eta gaur egun produzitzen denaren gainean jakitun izateko, dokumentazioan aditua izan behar du edo lagun bibliotekaria izan. Honekin guztiarekin erran nahi da, maila zientifikoan, jakintza-arloek euskaraz ez dutela erreferentziazko argitaletxe edota aldizkaririk. Adibidez, Fisika aldizkaririk euskaraz ez da, baina euskarazko artikulua fisikaren inguruan urtero kaleratzen dira: non ordea? Oro har, unibertsitate mailan euskaraz argitaratutako aldizkariak, jakintza-arlo bat baino gehiagoren inguruan espezializatzen dira. UPV/EHU-k argitaratutako *Ekaia* adibidez, *Euskal Herriko zientzia eta teknologia aldizkaria* da (www.ehu.es/euskara-orria/euskara/publica/ekaia/ekaia.htm), UEUK kaleratutako *Uztaro*, Giza eta Gizarte Zientzien inguruko artikulua plazaratzen ditu (www.uztaro.com).

* * *

Egoera soziolinguistiko bitxia bizi dute Euskal Herriko argitalpenek. Badi-rudi, euskarazko aldizkari zientifikoek ezin dutela jakintza-arlo baten inguruan espezializaziora jo, hots, biologiarene inguruan adibidez ezin dela izan aldizkari espezializaturik. Holakoetan arrazoi gisa aipatzen dira: irakurle falta, masa kritiko nahikorik eza, jakintza-arloaren euskarazko tradizio falta, normalizazio terminologiko eza, etabar. Aldiz, ikusten duguna da erdarei halako *txikieriek* ez dietela eragiten. Adibide bat jartzearen, UPV/EHU *Arqueología de la Arquitectura* aldizkaria kaleratzen hasi da, alegia, ez Historiaurre edo garai historikotako arkeologiaren arlo guztiei buruzko artikulua bilduko dituen aldizkari bat, baizik soilik lur gaineko aztarnekin lotura duen arkeologiaren arlo hiperespezializatuari zuzendutako argitalpen bat. Aitortu arren jakintza-arlo horretako esparru zehatz hau garrantzia hartzen doala, ez bakarrik maila zientifikoan, baita ekonomikoan (4) ere, bi hizkuntzen arteko garapen aukerak ez direla berdinak nabarmen uzten du. Beste era batera esanda: UPV/EHU-n euskaraz biologia ikasketak egin eta lizentzia eskuratu daiteke, baina antza ez dago euskaraz biologia aldizkari bakar bat sortzeko modurik; eta aldiz, unibertsitate berean baina fakultate ezberdin batean, arkeologia, historiako ikasketen barnean egin daitekeen hiru edo lau irakasgaietan oinarritutako gaztelaniazko espezializazio txiki bat baino ez da baina hor bada aldizkari guztiz berezitu bat sortzeko modua. Ez dugu demagogia merkerik egin nahi, baina zoritxarrez jakin badakigu zer eta zenbat jende mugitzen den (gutxi zinez) Espainian arkitekturaren arkeologiaren inguruan, eta hala ere ez da sikeran ingelesez atera aldizkari hori...

Ur handia utzita, itzul gaitezen gurera. Inguma-k, EKZa osatzen duten egile eta dokumentuen sakabanaketari aurre egiteko bi alternatiba eskaintzen

---

(4) Arkeologia mota honek inbertsio handiak ditu erakunde publiko eta enpresa pribatuen aldetik, askotan legeak eraikinak babestea behartzen dituelako edo emergentziazko interbentzioak egin behar direlako, eta beraz, horrek balia bideak metatzen ditu.

ditu: batetik, komunitateak bizi duen dispersioa gainditzeko lan-tresna bat eskaintzen du. Datu-basean egileen izena eta deiturak biltzeaz gain, helbide elektronikoa ere jasotzen da, beraien arteko harremana trinkotzeko balio dezakeelakoan. Arriskuaren gizarte honetan, teknologia berriek eskaintzen dituzten abantaileri esker, posta elektronikoa bidez, adituen arteko harremana modu telematikoan bideratzea irtenbide praktikoa, eroso eta gaurkotua dela uste dugu. Bestetik, dokumentuen kasuan, Inguma-n unibertsitate mailako edozein jakintza-arloren inguruan ekoiztako dokumentuen oinarritzko erreferentzia eskaintzen da. Adibidez, artikuluen kasuan, artikuluen izenburua, argitalpen urtea, aldizkariaren izena, orrialdeak eta oinarritzko sailkapena eskaintzen da (5).

LANKIDETZA-HITZARMENAREN NONDIK NORAKOA

Euskal Komunitate Zientifikoaren Datu-Basearen helburuak betetzeko Udako Euskal Unibertsitateak zinez garrantzitsua ikusten zuen Euskaltzaindia egistamoa barneratzea bi arrazoi nagusigatik: bat, Euskaltzaindia Euskal Komunitate Zientifikoaren parte delako, eta bi, Euskaltzaindia euskal produktio zientifikoaren ekoizle nagusietakoa delako. Hortaz, erakunde bien arteko harremana lankidetzaren bidez bideratuko zela adostu ondoren, aipatutako bost urteko iraupena izango duen hitzarmena sinatu zuten.

Euskaltzainak, urgazleak, baina batez ere, osoak, EKZko kiderik ezagunenetakoa dira eta agian proiektio sozialik handiena dutenak. Bestalde, Euskaltzaindia euskal kulturagintza erakunde historikoa dela bereziki azpimarratu nahi dugu. Inguma-n orain arte katalogatu ditugun erakunde gehienak, azken hogeitaz edo hogeitaz hamar urte hauetan sortu dira. Akademia 1919. urtean sortu zen. Beraz, laurogeita bost urteko historia duen erakundea da, bost Euskaltzainburu izan ditu eta bere historia osoan hirurogeita hamar euskaltzain oso baino gehiago izendatu dira (6). Halaber, gaur egun, erakunde honen inguruan EKZren hainbat kide egituratzen dira, halanola honako hauek: hogeita lau

---

(5) Dokumentu guztiak izaera oso ezberdina duten bi katalogazio sistemen bitartez sailkatu dira. Batetik, M. Dewey-ren (1876) lanetan oinarritutako *Sailkapen Hamartar Unibertsala* (SHU) delako sistemarekin, une honetan munduan gehien erabiltzen sailkapen-sistema baita. Beronen aukera guztiak agortuz gero 160.000 sarrera desberdin dituen arren, datu-base honetan 118 sarreradun bertsio hiperlaburuak gai hori aldez edo moldez, lurralde edo gizarte zehatz bati loturikoa den zehazten du. Katalogazio sistematikoak, jakintza-arlo talde handiak arabera identifikatzeko aukera ematen du (horretan oinarritzen da artikuluen bukaeran dagoen *Taula 1* grafikoa).

(6) Ikus J. A. Arana Martijak Euskaltzaindian sartzeko egindako sarrera-hitzaldiaren testua, *Euskera* buletinean argitaratua: «Euskaltzaindiko aukien historiaz hurbiltze bat. Euskaltzain sarrera hitzaldia» (1990, 35. zkia, 15-35. orr.).

euskaltzain oso, ehundik gora euskaltzain urgazle, hainbat euskaltzain oho-rezko (bai Euskal Herrian zein nazioarte mailan), eta beste hainbat ikerle eta laguntzaile.

Bestalde Euskaltzaindiak EKZko hainbat kide harilkatzeaz gain, euskal produkzio zientifiko eta kulturalaren ekoizle nagusietakoa da. Horregatik ere Akademiak Inguma-n parte hartzearen beharra ikusi zen. Euskaltzaindian norbanakoek egindako lan zientifikoak Inguma-n katalogatzen (7) agerian geratu da euskal produkzio zientifikoak ez dela soilik unibertsitatean ekoizten. Izan ere, askok, kaleko jendeak zein komunitate unibertsitarioak, pentsatzen dute produkzio zientifikoak unibertsitateetan ekoizten dela. Are gehiago, askok, Euskal Herrian zazpi unibertsitate izan arren, uste dute euskaraz eta unibertsitate mailako ekoizpenak UPV/EHU soilik egiten direla eta hortik kanpo ezer gutxi dela. Hein batez hori horrela bada ere, ez da guztiz erreal. UPV/EHU ekoizle garrantzitsu bat da, baina ez bakarria eta are gutxiago perspektiba diakronikoan egiten badugu azterketa. Hau da, Euskal Herrian unibertsitate kanpo ere, maila zientifikoko kultur produkzio garrantzitsua egon izan da. Aipatu behar diren erakunde horien artean Euskaltzaindia dugu, baina baita Elhuyar (www.elhuyar.com), Aranzadi Zientzi Elkarte (www.aranzadi-zientziak.org), UEU, etabar (8). Adibide bat jartzearren Inguma-n sailkatuta dauden 8.068 artikulua laurogeita hemeretzi aldizkariren hustuketaren bitartez katalogatu dira. Horietatik hamaika aldizkari UPV/EHU-k argitaratzen ditu (9), eta bertan 584 artikulua kaleratu dira, hau da, Inguma-n dauden artikuluen % 7-a unibertsitate honek ateratu ditu. Euskaltzaindiak aldiz, argitalpen bakar batean, *Euskera: Euskaltzaindiaren lan eta agiriak/ Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca/ Travaux et actes de l'académie de la langue basque* 991 artikulua plazaratu ditu, hots, Inguma-n dauden artikuluen %12-a.

---

(7) Beraz, ez dira katalogatu Euskaltzaindiaren adierazpen instituzionalak, erakundearen autortutari baitagozkion ekarpenak direlako

(8) Euskal kulturgintzaren inguruan zerbait gehiago jakin nahi izanez gero ikus: M. Aizpuru (2003): *Udako Euskal Unibertsitatea euskal kulturgintza. Hasierako urteak 1973-1984*, UEU, Bilbo.

(9) Gure datuen arabera, UPV/EHUK hemeretzi aldizkari argitaratzen ditu, batzuk unibertsitatearen Argitalpen Zerbitzuak zuzenean kudeatuz (http://www.ehu.es/servicios/se_az/): *Anuario del Seminario de Filología Vasca Julio de Urquijo (ASJU)*, *Arqueología de la Arquitectura*, *Cursos de Derecho Internacional*, *Ekaia: Euskal herriko Unibertsitateko Zientzia eta Teknologia aldizkaria*, *Fabrikari*, *Gogoa*, *Guineana: revista de Botánica*, *Historia Contemporánea*, *Historia International Journal of Developmental Biology (IJDB)*, *Lan Harremanak*, *Skribuak*, *Tantak: Euskal Herriko Unibertsitateko Hezkuntza Aldizkaria*, *Theoria: Revista de Teoría*, *Historia y Fundamentos de la Ciencia*, *Veleia: Revista de Prehistoria, Historia Antigua, Arqueología y Filología Clásicas* eta *Zer: revista de Estudios de Comunicación*. Aldiz beste aldizkari batzuk unibertsitateari loturiko departamentu (*Revista de psicodidáctica*), Unibertsitate Eskola (*Revista de dirección y administración de Empresas/ Enpresen zuzendaritza eta administraziorako aldizkaria*) edo Institutu batek (*Notitia Vasconiae: Euskal Herriko Zuzenbide Historikorako aldizkaria/ Revista de Derecho Histórico de Vasconia*) kaleratzen ditu bere kabuz. Oharra: beltzez adierazi dira euskaraz artikulua bat edo gehiago argitaratu dituzten aldizkariak.

DATU-BASEAREN HORNIKETA DOKUMENTALAREN BILAKAERA

Egitasmo hau 2000. urtean martxan jarri zen Bizkaiko Foru Aldundiaren (www.bizkaia.net) babesa eta dirulaguntzari esker, eta hurrengo bost urteotan Bizkaiko foru erakunde honek bermatu du egitasmoaren jarraipena. Egonkortasun honi esker, une honetan Inguma datu-baseak 23.000 erregistrori atxiriko 6.000 egile bildu ditu. Lehen urte horretan Euskal Komunitate Zientifikoaren datu-basea hornitzeari ekin genion eta horretarako erakunde bat aukeratu zen, UEU, eta berak edo beraren inguruan euskaraz ekoizitako guztia, ahozkoa zein idatzizkoa, Inguma-n jaso zen, alegia, 1973.ean Aita Villasantek Donibane Lohizunen XVII. Mendeko literatura: Donibane Lohizuneko idazleen eskola izenburupean emandako lehen hitzalditik gaur egun arte UEU-n ekoitzi den guztia. Oro-tara momentu honetan Inguma-n Udako Euskal Unibertsitateak emandako 5.960 hiltzaldi, 904 ikastaro, 397 artikulua (*Uztaro* aldizkarian argitaratutakoak 1990. urtean sortu zenetik) eta 300 libururen oinarritzko erreferentzia aurki daiteke. Era horretan finkatu ziren datu-basearen katalogaziorako irizpide nagusiak.

* * *

Hurrengo urtetik aurrera Inguma-ren horniketa-lana euskal kulturgintzan parte hartzen duten beste erakunde batzuren produkzio zientifikoa bilduz segitu genuen. Adibidez, Eusko Ikaskuntzak (www.eusko-ikaskuntza.org) 1984. urtean sortutako serie guztiak jaso ziren, hau da, *Cuadernos de Sección* gisa ere eza-gunak diren aldizkako argitalpenak oro. Kasu honetan zera aurkitu dugu: hamabost serie desberdinetan 571 artikulua zein liburu aipamen kaleratu direla (10). Hau da, Inguma datu-basean katalogatuta dauden aldizkarien % 16 Eusko Ikaskuntzak kaleratzen ditu, baina Eusko Ikasuntzaren euskarazko artikulua zientifikoen produkzioa Inguma-n justu justu % 7-ra heltzen da. Eusko Ikaskuntzaz gainera beste erakunde askoren lanak ere katalogatu dira, halanola, *Jakin* aldizkarian azken hogeita sei urteetan plazaratutako artikulua guztiak (www.jakingunea.com); Labayru (www.labayru.com) Euskal Kulturaren Era-kundearen argitalpenak eta aldizkariak (*Idatz & Mintz, literatur atalen sorta, Litterae vasconiae. Euskararen Iker Atalak. Labayru Ikastegiko Hizkuntza Arloaren aldizkaria*, eta *Etniker Bizkaia*); Elhuyar-en aldizkari historikoa (*Elhuyar aldizkaria*, www.zientzia.net) eta egun paperean zein euskarri elektronikoan ate-

---

(10) Eusko Ikaskuntzak hamazortzi aldizkari argitaratzen ditu, Inguma-n horietatik hama-seitan euskarazko artikulua bat edo gehiago aurkitu ditugu: *Azkoaga: Cuadernos de Ciencias sociales y económicas*; *Azpilcueta: Cuadernos de Derecho*; *Eleria: Euskal Herriko legelarien aldizkaria*; *Eusko Ikaskuntzen Kongresuak; Fórmula: Cuadernos de Ciencias Físico-químicas y matemáticas*; *Ikastaria: Cuadernos de Educación*; *Isturitz: Cuadernos de prehistoria-arqueología*; *Jentilbaratz: Cuadernos de folklore*; *Mediatika: Cuadernos de Medios de Comunicación*; *Musiker: Cuadernos de música*; *Naturzale: Cuadernos de ciencias naturales*; *Oihenart: cuadernos de lengua y literatura*; *Ondare: Cuadernos de artes plásticas y monumentales*; *RIEV: Revista Internacional de Estudios Vascos*; *Vasconia: cuadernos de historia y geografía*, eta azkenik, *Zainak: cuadernos de antropología-etnografía*.

ratzen den *Elhuyar Zientzia eta Teknika* (www.zientzia.net); Euskal Herriko Zientzia arloko hainbat erakunderen aldizkariak: Aranzadi Zientzi Elkartearen *Munibe (Antropologia-Arkeologia)* eta *Munibe (Ciencias Naturales/Natur Zientziak)*; Ankulegi Antropologia Elkartearen aldizkaria (<http://ankulegi.pangea.org>)

2002. urtean Euskal Herriko unibertsitateen produkzio zientifikoa biltzen hasi ginen. Lan hau burutzeko funtsezkoa izan zen Euskal Herriko bi unibertsitate garrantzitsuenekin lankidetzaz hitzarmen bana sinatzea, Inguma-n jaso beharreko datuen fidagarritasuna eta ofizialtasuna bermatuta egoteko. Horregatik irakasle zein ikasle euskaldun talderik handienak biltzen dituzten UPV/EHU eta UD/DUra jo genuen. Bidean, hartutako norabide honekin Inguma datu-baseari balio berriak erantsi genizkion. Inguma unibertsitateko ki-deen curriculum-garapenerako lanabes gero eta interesgarriagoa bihurtuz. Hitzarmenei esker, UPV/EHU eta UD/DU (11)-k Inguma datu-baseari ondoko datuak erraztu zituzten: lehenengo, bigarren eta hirugarren zikloko euskarazko eskaintza akademikoa, argitalpenak (aldizkakoak (12) zein monografikoak) eta euskaraz buruturiko doktorego-tesiak eta ikerkuntza-proiektuen zerrenda (13). Hasieran, 2000. urtean egitasmo hau martxan jarri zenean, ikerkuntza-proiektuak eta doktorego-tesiak katalogatzea ez zen aurreikusi. Gerora ohartu ginen, euskaraz buruturiko doktorego-tesi eta ikerkuntza-proiektuak, Komunitate Zientifiko euskaldunaren oinarritzko dokumentuak direla, eta beraz Euskal Komunitate horren garapena neurtzeko erreferentzia ezin hobekak.

Honela aipaturiko erakunde horiek, guztiek eta beste hainbatek argitaratuko liburuak, aldizkarietako artikulua eta bestelako lanak katalogatu dira azken lau urteotan. Hala, orotara, datu-basean 99 aldizkari eta 40 argitaletxeren ekoizpenak jaso dira (14).

EUSKAL AKADEMIAREN EKARRIA

2003. urtean Inguma-ren ekimena finkatzeko, ospe bereziko erakundeekin lankidetzaz hitzarmenak sinatzea deliberatu genuen. 2003. abenduan Eus-

---

(11) UPV/EHUekin 2002ko uztailan sinatu zen eta UD/DUekin 2003ko martxoan. Hitzarmen bakoitzaren ekarpena, oihartzun mediatiko zabala izan duten ekitaldi publiko banarekin ezagutarazi da. Geroztik bi unibertsitateekin abiatutako harremana gaur egun ere mantentzen da.

(12) Inguma-n katalogatuta dauden UD/DU-ren aldizkariak honakoak dira: *Enseiukarrea*; *Ernaioa: Revista de historia de Euskal Herria/ Euskal historiazko aldizkaria*; *Estudios de Deusto. Revista de la Universidad de Deusto*; *Estudios empresariales*; *Letras de Deusto* eta *Mundaiz*. UPV/EHUK kaleratu eta Inguman dauden aldizkariaren zerrenda ezagutzeko jo 9. oin-oharrera.

(13) UPV/EHUn ikerkuntza proiektuen kasuan, Inguma datu-basean 1998. urteari dagozkionak soilik jaso dira. UPV/EHUn Ikerketa Errektoreordetzak argitaratutako azken gida urte horretakoa delako. Tamalez, aurreko urteetako gidak ezin izan dira eskuratu.

(14) Inguma-n katalogatutako erakundearen zerrenda osoa eta zehatza, erakundearen izen osoa eta huztutako zenbakiak zein urte tartekak, helbide elektronikoko honetan kontsulta daitezke: http://www.inguma.org/berria/indexeu.cfm#erakunde_zerrenda

kaltzaindiarekin sinatu zen bost urteko iraupena izango duen lankidetzaren hitzarmena.

Inguma-ren inguruan, Euskaltzaindia eta UEUren artean lankidetzaren esparru oparo bat sortu eta garatu da, Akademiak euskaraz ekoizten duenaren oinarrizko informazioa erabilera publikoaren datu-basean jartzeko. Euskaltzaindiak egitasmoa aitzinaratzeko hartu dituen konpromezuen artean hiru hauek aipatzea dagokigu: batetik, Azkue Bibliotekaren katalogoa eta fondoaren bitartez, Erakundearen produkzio zientifikoari buruzko berri zehatza UEUren esku jartzea, bestetik, Euskal Komunitate Zientifikoaren Datu-Basea (Inguma) ezagutarazten laguntzea, bai erakundearen barnean zein kanpoan, eta azkenik, adostutakoaren arabera behar diren bitarteko eta baliabideak UEUren esku ipintzea. Inguma zer den, zer dagoen eta Erakundearen ekarpena zein izan den aditzera emateko, Euskaltzaindiaren egoitzan aurkezpena egin zen 2004ko ekainaren 11an. Hain zuzen ere, aurkezpen horretan, katalogazio lanaren haririk Akademiaren inguruan antzemandakoa azaldu genuen.

Hasteko *Euskera*, *Euskaltzaindiaren lan eta agiriak* buletinak Inguma datu-baseari egin dion ekarpena aipatu zen. Akademiaren buletina tradizio luze-zeko aldizkaria da, Inguma-n dauden aldizkarien artean, kronologiarik zaharrena duen aldizkako argitalpena da. Lehen zenbakia 1921. urtean kaleratu zen, R. M. Azkue (1864-1951) euskaltzainburu zelarik. Gerra Zibilarekin buletinaren argitalpena eten egin zen, eta 1956. urtera arte ez zen berriro liburukirik argitaratu. Geroztik, etenik gabe iraun du gaur egun arte. Urtean, arruntki liburuki bat bi zatitan partitua kaleratzen da, 2004. urtean 49. liburukia argitaratuz. Agerkariaren azala ikustea baino ez dago, konturatzeko agerkariak bere jatorrizko egiturari eutsi diola urteak igaro arren.

1. Irudia: *Euskera* buletinak ezagutu dituen portadak. Eskuman, *Euskeraren* 1923. urteko portada, erdian, 1956koa, Gerrak eragindako etenaldiaren ostean kaleratutako lehenengo zenbakiaren portada, eta ezkerrean, iazko ale baten irudia.

Euskera argitalpen berezia da, oso. Ez da ohiko aldizkaria, Euskaltzaindiaren baitan organo bat ere badelako. Buletinaren bitartez, Akademiak bere jarduera zientifiko, kultural, sozial, arauemaile eta administratiboaren berri ematen du. *Euskera*, Euskaltzaindiaren oinarritzko ekoizpena da, erakundearen sozializazioarako tresna, Akademiari urteko pultsoa hartzen diona. Bertan mota oso desberdineko agiriak argitaratzen dira: Euskara batuaren inguruan Euskaltzaindiak emandako azken erabakiak, Arauak, Onomastika eta toponimiako ziurtagiriak, erakundein sinatutako hitzarmenak, Batzar-Agiriak, berriak, pertsonen aurkitekia, etabar. Inguma-n, gorago esan denez, euskara batuaren oinarritzko arauak finkatzen hasi zirenetik ekoizitakoa jasotzen da, eta beraz *Euskera* aldizkarian 1969-tik hona jasotakoa bildu da. Zehazki, Erakundearen parte hartzen duten norbanakoen lan akademikoak katalogatu ditugu (sarrera-hitzaldien testuak, jardunaldietako artikulua, omenaldietakoetan irakurritako testuak, etabar).

Bestalde, Euskaltzaindiak, aipatutako agerkariak gain, urtean zehar bestelako argitalpen monografikoak plazaratzen ditu. Euskaltzaindiaren idatzizko ekoizpen garrantzitsuenak bildumen bitartez antolatu eta egituratzen dira. Bilduma bakoitza nortasun bat du, hau da, espezializazio esparru propio bat. Hala, *Euskararen Lekukoak* izeneko seriean Filologia lanak argitaratzen dira, *Onomasticon Vasconiae*-en Euskal Herriko toponomastika eta, *Iker* bilduman euskara eta euskal kulturaren inguruko ikerlanek dute tokia. Bilduma hauek ez dira denak aldi berean sortu, horregatik sortze urtea aitzaki harturik, bakoitzaren inguruan berri zehatza jasoko dugu segidan.

* * *

1979. urtean **Euskararen Lekukoak** (15) bildumaren lehen obra plazaratu zen: J. Lizarraga Elkanokoaren (1748-1835) *Doctrina Christioaren Catechima* lanaren edizio kritikoa. Horren ostean, beste hogeita bi euskal testu klasiko desberdinen berrargitaratzeko ardura hartu du Euskaltzaindiak. Gehienak gai erlijioso eta Elizari buruzkoak izatea suertatu da, esaterako, J. Etxeberri Ziburukoaren (~1580-?) *Manual devotioezcoa* (1981); E. Lapeyrek (1840-1893) idatzitako *Kredo edo sinhesten dut esplikatua* (1982); B. Gazteluzarren (1619-1701) *Eguia catolicac Salbamendurako eternalaren egiteko necesario direnac* (1983); J. A. Mogelen (1745-1804) *Cristaubaren icasbidea edo doctrina* (1987) etabar. Hala ere, bistan da bilduma honetako liburuak ez direla berariaz gai erlijiosokoak izateagatik aukeratu, hizkuntzaren lekuko izateagatik baizik. Horregatik bestelako gaiak tratatzen dituzten euskal testu zaharrak ere aurki daitezke bilduman, halanola, Etxepareren (~1493-?) *Linguae*

---

(15) Bilduma honetan argitaratu diren edizio kritiko guztiak eta beren berezitasunak ahalik eta zehatzen jasotzearen Inguma datu-basean, lanen izenburuaren eremuan honako etiketa jarri dugu «(EK)+izenburua»

Vasconum Primitiae P. Altunak prestatua (1983) (16); edo, *Latsibi* (1989), R. M. Azkue abadeak idatzitako elaberria.

2. Irudia: (eskuman) B. Etxepareren *Linguae Vasconum Primitiae* lanaren jatorrizko azala, eta (ezkerrean) P. Altunaren 1983ko edizio kritikoa

Euskaltzaindiak **Onomasticon Vasconiae** bilduman, hogeita hiru lan kaleratu ditu 1983-2003. urteen artean. Serie honetan Euskal Herriko herri zein haranetako euskarazko Onomastika eta Toponimia bildu da. Obra oso garrantzitsuak –eta beharrezkoak– dira tokian tokiko euskarazko onomastika ez galtzeko, baita euskal leku izenen normalizazioa burutzeko ere. Bilduma honetan, batez ere, Gipuzkoa eta Nafarroako toponomastika bildu da (17). Horretaz guztiaz gainera, gaiaren inguruan Gasteizen (1986), Urduñan (1987) eta Lizarran (inprimategian da) antolatutako Onomastika Jardunaldien aktak bertan argitaratu dira, eta ez Iker Bilduman.

* * *

1984. urtean Euskaltzaindiak Gernikan antolatutako Euskalarien Nazioarteko Jardunaldien kariaz, **Iker** bilduma sortu zen. Jardunaldi horietan berteko zein nazioarteko euskalariak parte hartu zuten eta beraien lanak ezagutzera emateko bilduma berri bat sortzea erabaki zen. Bilduma berri horren izena Iker izan zen eta berau euskararen eta euskal kulturaren inguruko ikerketa lanak ezagutzera emateko erabiliko zen. Geroztik Euskaltzaindiak hainbat jardunaldi, omenaldi eta bestelako jarduera Akademiko prestigiotsu antolatu

(16) 1995ean Euskaltzaindiak Etxepareren lanaren edizio kritiko berri bat atera zuen: *Linguae Vasconum Primitiae (1495-1995) (lehen euskal liburua inprimatua)*, oraingoan bildumatik kanpo eta, hainbat hizkuntzatan emanda (euskara, gaztelania, frantsesa, ingelesa, alemaniera eta italiera).

(17) Adibidez, Pasaia (1992); Andoain (1993); Eibar (1995 eta 2000); Urretxu eta Zumarraga (1998); Hondarribiako herrien toponomastika...

ditu (18) aktak eta bestelako agiriak Iker bilduman argitara emanez. Halaber, Iker denborarekin aberastuz joan da, bertan zenbait euskalari ezagunek UPV/EHU defendatu dituzten doktorego-tesiak argitaratu baitira: Koldo Zuaoren *Euskararen Batasuna* (1988), Jabier Alberdiren *Euskararen tratamenduak: erabilera* (1996) eta Juan Luis Goikoetxearen *Euskalkia eta hezkuntza: dakigunetik ez dakigunera euskal diglosia irazian* (2003).

Euskaltzaindiaren idatzizko produkzioarekin bukatzeko, bilduma hauetarik kanpo geratzen diren bestelako argitalpenak ezin ahantz daitezke. Hauetako asko beste erakunde batzurekin garatutako lankidetzari esker kaleratutako lanak dira, adibidez Euskaltzaindiaren eta UPV/EHUren artean prestatutako *Yehuda Ha Levi* (1070-1141) poeta juduaren poesien antologia hiru hizkuntzatan (euskaraz, gaztelaniaz eta hebraieraz) (19) edo Eusko Ikaskuntzarekin batera Antoine d'Abbadie-ren inguruan antolatutako kongresuaren aktak (20).

Akademiak beste erakunde batzurekin duen hartu emanaz ari garela aprobetxatuz, Euskaltzaindia eta Bilbao Bizkaia Kutxaren arteko urteetako lankidetzaren oparoa (1958. urtetik aurrera...) ez aipatzea akats larria litzateke. Urtero erakunde bien artean euskal idazle eta ikerleentzat oso prezituak diren lau sari ezagunen deialdia ateratzen da. Euskal Herriko saririk garrantzitsuenetakoak diren hauetan, genero literario bakoitzak bere tartea du: poesia *Felipe Arrese Beitia Saria* dauka; antzerkiak *Toribio Alzaga Saria*; eleberriak *Txomin Agirre Saria* eta saiakerak *Mikel Zarate Saria*. Sarion balioa are handiagoa da, irabazleek beren lana Euskaltzaindiarekin argitaratzea lortzen baitute. Kontutan hartuta Inguma-n unibertsitate mailan euskaraz ekoiztutako katalogatzen dela, lau sarietatik Mikel Zarate saiakera saria jasotako argitalpenak erregistratu ditugu. 1981. urtean J. Kortazarrek jaso zuen lehenengo aldiz sari hau Mikel Zarate Lezamako euskaltzalearen prosaren azterketari esker. Geroztik, gai oso desberdinei buruzko saiakerak irabazi dute lehiaketa: soziolinguistika gaiek (Jon Mari Odriozola (1998): *Hizkuntza, kultura eta gizartea*); politika (Pako Juaristi (2001): *Euskal Herria globalizazioaren aurrean*; Jon Zabalo (1997): *Europako (zein?) batasuna*); hezkuntza (Jon Mari Odriozola (2000): *Nazio-identitatea eta eskola*); historia (Pako Sodupe (1996): *Nemesio Etxanizen biografia eta ideologia*; Jurgi Kintana (2002): *Vizcaytik Bizkaira? R. M. Azkue Euskaltzaindia sortu aitzin*), etabar.

* * *

Euskal kulturgintzan ahozkoak tradizio gisa duen garrantzia kontuan hartuz, Inguma datu-basean hitzaldiak, ikastaroak eta irakasgaiak EKZ osatzen

(18) Adibidez, *Piarres Laffitte-ri omenaldia* (1983); *Luis Villasanteri omenaldia* (1992); *Oihenarten Laugarren Mendeurrena* (1994); *Federiko Kruttwig-i omenaldia* (1997), etabar.

(19) X. Kintana (edizioaren prestatzailea): *Haizearen hegaletan: poesi antologia/ Sobre las alas del viento: antología poética*, Euskaltzaindia-UPV/EHU, Bilbo, 2002.

(20) Antoine d'Abbadie (1897-1997): *Congrès International*, Euskaltzaindia-Eusko Ikaskuntza, 1998.

du ten kideen ekoizpen gisa katalogatzen dira. Hori dela-eta, hitzarmenaren babesean, Euskaltzaindiaren baitan edo bere inguruan antolatutako hitzaldien gaineko informazioa bildu da. Inguma-n Euskaltzaindiaren ahozko produkzioaren lehenengo bilketa sistematikoa egin da. Datu-basean Euskaltzaindiaren ahozkoa jasotzeko arrazoiak ugari dira: batetik Akademiak ahozko produkzio garrantzitsua duelako, eta bestetik, Euskaltzaindiko hitzaldi gehienak argitaratzen diren arren, denek ez dutelako idatzirako jautzia ematen, eta maiz hitzaldia eta argitalpena ez dira zehatz mehatz berdinak.

Euskaltzaindiaren inguruan 1983. urtetik hona seiehun hitzalditik gora antolatu direla dokumentatu da Inguma-n (21). Horretarako erakundeak 1983. urtetik argitaratzen duen *Oroitidazkia* arakatu da. Bertan erakundeak burututako urteko jardueren laburpena jasotzen da. 1994. urtetik aurrera albiste-orria izeneko barne buletina ateratzen da, egoitzetan Euskaltzaindiko jardueren berri zehatza emateko (22). Hala katalogatu ahal izan ditugu euskaltzainen sarrera-hitzaldiak, erantzunak, jardunaldietako hitzaldiak, hilberri-txostenak eta ageriko bilkuretako txostenak, batik bat. Bereziki azpimagarria da Euskaltzaindiko hitzaldi mota batzuren akademikotasuna eta formalitatea, sarrera-hitzaldi, erantzun-hitzaldi eta hilberri txostenen kasuan (23). Euskal kulturgintzaren ahozkototasuna nahiko informala den arren, Euskaltzaindian formaltasun bat ematea lortu da: hola, Akademia ahozko ekoizpenen egituraketa eta tipifikazioa egiten saiatuz denez, ahozkoaren iheskotasunari hilezkortasun bat emateko ahalegina egin du.

Ondorio modura, Euskaltzaindiak produkzio zientifiko zabala du, eta ez bairik gabe, bere ekarpena maila zientifikoan euskal linguistikaren inguruko ikerketatik haratago doa. Hau da, erakundeak antolatzen dituen jarduera zein ekitaldien bitartez (omenaldiak, jardunaldiak,...), beste erakunde garrantzitsu batzuekin garatutako harreman emankorrei esker, eta bere inguruan harilkatzen diren hainbat pertsonen lanari esker, gaur egun euskararen Akademiak hizkuntzaren perimetro hutsa gainditzen du, hainbat jakintza-arloren inguruan ekarpen zientifiko garrantzitsuak eginez.

---

(21) Bilketa lanean erabilitako iturriak bi izan dira: 1983-1993 urteetako ahozkoa biltzeko urtez urteko *Oroitidazkia*, eta 1994-2004. urteetako *Albiste orriaren* bitartez jaso da. Ziur gara Euskaltzaindiaren baitan seiehun hitzaldi baino gehiago antolatu direla, baina Inguma-n, dokumentatutako jarduera zientifikoa baino ez da biltzen. Denborarekin eta hitzarmenak bost urteko iraupena duenez, hutsune dokumentalak antolatzeko aukera izango dugu.

(22) Albiste orriaren definizioa. «Orri hauek Euskaltzaindiko egoitzako eta ordezkari-tzetako langileentzako dira, erakundearen lanen eta ekintzen berri emateko» (*Albiste orria*, 3. zkia, 1. or.)

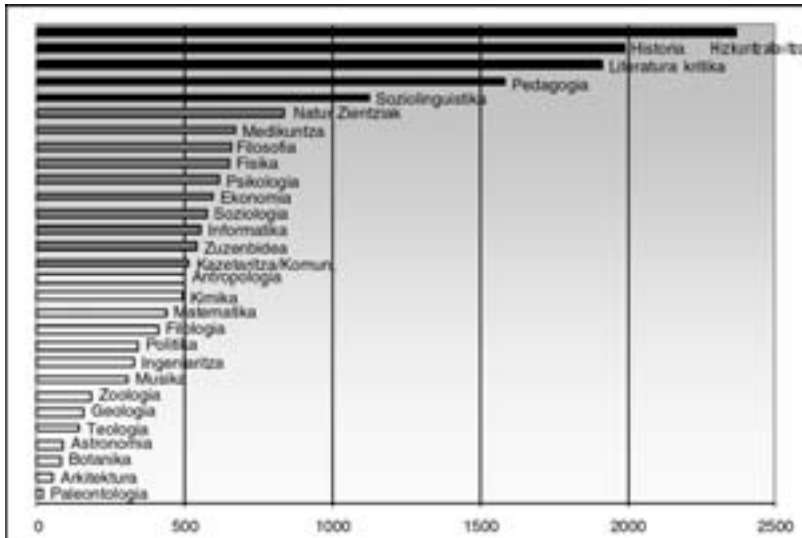
(23) Holako kasuetan izenburuan argi geratzen zenean, mota bakoitzaren izaera nabarmen-tzeko formula edota etiketa desberdinak erabili dira. Adibidez sarrera-hitzaldiak izenburua argi zegoenean, *Sarrera-hitzaldia*: formula erabili da izenburuaren hasiera. Aldiz, izenburu zehatza jakiterik ez zegoenean euskaltzain berriaren izena eta *Euskaltzaindian sartzea: sarrera-hitzaldia* formula erabili da (eg. «M. Azkarateren Euskaltzaindian sartzea: sarrera-hitzaldia»). Erantzun-hitzaldiekin irizpide dokumental berdina erabili da. Aldiz hilberri-txostenak adierazteko parentesi artean adierazi da aipatutako nolakotasuna.

EUSKAL KOMUNITATE ZIENTIFIKOA

Une honetan, Inguma datu-basean 2000 urtetik egindako lanari esker, eta Euskaltzaindiaren ahozko zein idatzizko ekoizpen zientifikoak gehitu ondoren, 23.000 dokumentu baino gehiagori atxiriko ia 6.000 egile eskaintzen dira.

Inguma egileen zein dokumentuen sakabanaketa gainditzen laguntzen duen lan-tresna izateaz gain, EKZ-a hobeto ezagutzeko informazio iturri aparta da. Orain arte modu intuitiboan hautemandako EKZ-a ezagutzeko bidean urrats handi bat da. Beraz, Inguma-n bildutako informaziotik abiatuta, eta inor aztoratzeko asmorik gabe, ondorio simple batzuk plazaratuko ditugu:

1. Azken hogeita hamar urte hauetan, prestakuntza unibertsarioa duten 6.000 euskaldunek osatu dute/osatzen dute EKZ-a.
2. Zenbait jakintza-arloren inguruan ekoizpen zientifiko izugarria metatuta dago. Aipatutako jakintza-arloak hauek dira: hizkuntzalaritza, historia, literatura kritika eta pedagogia. Ondoko taulan ageri den jakintza-arloen arteko ekoizpen kopuruak desoreka egungo euskarazko produkzio zientifikoaren desoreka agerian uzten dute. Halaber litekeena da aipatutako esparruen inguruan beste edozein alorretan baino masa kritiko handiagoa biltzea.

1. Taula: Jakintza-arloak Inguma datu-basean dituen dokumentu kopuruaren arabera ordenatuta. Irizpide koantitatiboak erabilia hiru talde bereiztu ditugu: zuria erabili da euskaraz eta unibertsitate mailan 500 dokumentu baino gutxiago dituzten jakintza-arloak adierazteko; grisa aldiz 500 eta 1.000 arteko muga horretan daudenak adierazten ditu, eta beltzarekin, azkenik, 1.000 dokumentu baino gehiago biltzen dituzten esparruak daude.

BIBLIOGRAFIA:

- AIZPURU, M. (2003): *Udako Euskal Unibertsitatea euskal kulturgintza. Hasierako urteak 1973-1984*, UEU, Bilbo.
- ARTETXE, K. (2002): «Euskal intelektualak interneten: Inguma proiektua», *Euskonews & Media*, 178, (06/09/2002), <http://suse00.su.ehu.es/euskonews/0178zbk/frgaia.htm>
- ARTETXE, K. (2002): «Ingum@», *Aikor! Txorierriko aldizkaria*, 9, 21. or.
- ARTETXE, K. (2002): «Inguma, Euskal Komunitate Zientifikoaren datu-basea», *Ankulegi Gizarte antropologia aldizkaria/ Revista de Antropología social/ Revue d'ethnologie*, 6, 196. or.
- ARTETXE (2003): «Inguma: Euskal Komunitate Zientifikoaren komunikazio eta ikerketarako lan-tresna» in Askoren artean, *Hizkuntza eta lurra*, Herria 2000 Eliza, Bilbo, 119-130. orr.
- ISASI, X. (2004): «Unibertsitario euskaldunen egoera zaila», *Bat*, 50, 131-139. orr.